

Ligeti Miklós egyházművészeti alkotásai

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

1953-ban született Budapesten. Újságíró, művészeti író. Számos írása és több könyve jelent meg Budapest köztéri szobraival kapcsolatban. Legutóbb (2001-ben) a Ligeti Miklós életművét feldolgozó kötetét és a magyar főváros lengyel emlékeit bemutató könyvét adták ki. (Utóbbi megfilmesített változatát 2002 tavaszán sugározta a Magyar Televízió.)

**Szent István
domborműve**

**Gróf Széchenyi Miklós
püspök mellszobra**

A 20. század első felének sikeres szobrásza, a városligeti híres *Anonymus* alkotója, Ligeti Miklós (1871–1944) nevéhez — számtalan remek portré mellett — több híres köztéri alkotás fűződik. Ő készítette *Rudolf trónörökös*, *Bandholtz tábornok*, *Déryné*, valamint a *Lovas tüzerek* budapesti emlékművét, *Erzsébet királyné* szegedi szobrát, a *34. gyalogezred* Szikszó melletti hősi emlékművét. Életművét több egyházművészeti vonatkozású alkotás is gazdagítja.

Ligeti azon kevés magyar művész közé tartozott, aki párizsi tanulmányait követően nemcsak megértette, de technikailag alkalmazni is tudta a szecesszió forradalmian új stílusjegyeit a szobrászatban. Erről tanúskodik *Szent István* királyról 1900-ban készített fehér márvány domborműve. Az uralkodó jobbra tekintő profilja mögötti félkörívben muránói aranymozaik emeli ki a mesteri módon megformált arcvonásokat. A plasztikus finomsággal kidolgozott portré egyszerre sugároz akaratot és erőt, bölcsességet és tisztességet. Az enyhén előrehajló fejjel együtt mozduló glória íve lendületet ad az alkotásnak, amit István szakállának márványból faragott hullámai csendesítenek. A formák, színek és anyagok szecessziós stílusú együttes alkalmazásának harmonikus eredménye a dombormű, amely az egyik legszebb ábrázolás Magyarországon szentté avatott királyáról. Az alkotás a század elején több kiállításon — köztük a londoni Earl's Court-ban 1908-ban tartott magyar képzőművészeti tárlaton — sikerrel szerepelt. Jelenleg a balatonlellei Kapoli Múzeumban tekinthető meg, ahol a művész hagyatékának egy része tavasztól ősziig állandó kiállításon látható.

A Széchenyi-család tagjairól több portrét készített a művész. Ezek közé tartozott *gróf Széchenyi Miklós* győri püspök mellszobra, melyet a Múcsarnok 1903-as Tavaszai tárlatán mutatták be a nagyközönségnek. A fehér márványból faragott szobor életteli, lendületes alkotás a fiatal főpapról. Portréi sikerének egyik titka, hogy arcmásait élő modellről mintázta. Ha lehetséges volt, egy üléssel készítette el a szobrot. Szinte lélekbúvárként igyekezett közel kerülni az ábrázolt személyhez, ugyanakkor nagyra becsülte a pillanat varázsát. Szobrai mentesek a hamis maníroktól, az álművészeti sablonoktól. Portréin valódi egyéniségek jelennek meg. Ilyen alkotás a fiatal főpap portréja is.

Az 1911-es torinói nemzetközi iparművészeti kiállítás magyar pavilonja (tervezte Tóry Emil és Pogány Móric) előcsarnokának falára a szecessziós romantika stílusában fogant történelmi témájú, Zsolnay-kerámiából készült domborműveket készített (*Attila hun vezér* illetve *Szent István királlyá koronázása*). Torinóban kiállított alkotásait a zsűri Nagydíjjal tüntette ki.

Gyűjteményes kiállítása 1913-ban

1913-ban az Ernst Múzeumban rendezték meg gyűjteményes kiállítását, melyen szinte valamennyi addig készült jelentős munkáját bemutatták. Nyolc teremben összesen hetvenkét kisplasztikai alkotását, néhány grafikáját, valamint kerámiai kísérleteit láthatta a közönség. A tárlaton több egyházművészeti alkotása szerepelt. Közöttük első helyen említendő az ekkorra közismert *Szent István* dombormű. A portrék sorában volt látható *Rott Nándor*, a Papnevelő Intézet rektora és *Robitsek Ferenc* esztergomi kanonok mellszobra. A népi zsáner hangulatát idézte a *Bérmálkozás* című kisméretű bronz szobor, mely kezében gyertyát tartó, ünneplő népviseletbe öltözött kislányt ábrázol.

Krisztus sírbatétele

¹A Műcsarnok 1913/14. évi Téli tárlatán is bemutatott alkotás joggal nyerte el 1913-ban a kor legrangosabb egyházművészeti elismerését, az Ipolyi-díjat.

²A templom különösen kedves volt Ligeti számára, hiszen húsz évvel korábban, 1909-ben itt tartotta esküvőjét egy hazánkban letelepedett bajor polgár lányával, Kern Hedviggel.

A kiállítás nagy sikerét a *Krisztus sírbatétele* nagyméretű szürkésfekete színű márványból faragott domborműve aratta, melyet a Szépművészeti Múzeum vásárolt meg. A kompozíció drámaiságával, a halott Jézus teste ábrázolásával és az őt vivő alakok merész megformálásával kiemelkedik a századelő sokszor konvencionálisan sablonos egyházi tárgyú alkotásai közül. A halott Krisztus előrecsukló feje mögött Szűz Mária lehajtott feje látható. Mindkettőjük fölött glória, mégpedig a halasi csipkék mintavilágát idéző magyar díszítéssel. Igazi dráma, a maga emberi valóságában. Ráadásul mindez — különösen a halott Jézus alakja — tökéletes anatómiai kivitelezésben.¹ A művet Petrovics Elek javaslatára a székesfőváros 1929-ben az Avilai Szent Terézről elnevezett terézvárosi plébániatemplom főhomlokzatán helyezte el, jelenleg is itt látható.² A svéd gránit keret építészeti terve Hikisch Rezső munkája. A gránit keret alsó részén, aranyozott betűkkel a következő szöveg olvasható: „Az O. M. Szépművészeti Múzeum tulajdona / elhelyeztetett 1929-ben.”

Az alkotás egyszerűsített porcelán változatát (Mária félalakja és glóriák nélkül) 1920 után Ligeti saját kerámia üzeme sokszorosította. Ennek megszűnte után, az 1920-as évek második felében — egy magántulajdonban található példány cégjelzése szerint — a Kispesti Porcelángyár forgalmazta. Az eredeti mű bronzból öntött másolatát 1925-ben a Kerepesi úti temetőben Végh Károly sírját díszítő szoborként állították fel.

Kerámiák

Az Ernst Múzeumban 1913-ban tartott kiállításon a szobrok és grafikák mellett két vitrinben kisméretű kerámia illetve festett agyag alkotások jeleztek Ligeti kísérletező kedvét. Ezek között több bibliai témájú alkotás volt található. A *Mater Dolorosa* az arcát kendőjébe rejtve imádkozó Mária profilban ábrázolt mellképe. A beteljesedett tragédiát egy másik alkotásán az üres kereszt

előtt imádkozó *Mária* álló alakja idézte, feje körül arany glóriával. Majd egy zokogó nőalak, a szecesszió stílusvilágából. Az álló téglalap alakú háttérből kiemelkedő, színesre festett féldombormű a lehajtott fejét két kezébe temető, arcát hosszú hajába rejtő *Mária Magdolnát* ábrázolja. A kerámiákat bemutató vitrinben látható volt a *Bérmálkozás* című alkotás színezett féldombormű változata is. Lyka Károly a Magyar Iparművészetben írt lelkes cikket a kiállított kerámiákról.

Pálosok kútja

A kiállításon szereplő *Mária a kis Jézussal* (*Częstochowai Madonna*) nagyméretű változata három évvel később egyik köztéri kompozíciójának középponti alakja lett. A VIII. kerületi Lósy Imre utcában 1916. október 8-án Csernoch János hercegprímás szentelte fel a *Pálosok kútja* (más néven *Béke kút*) című alkotását. A középpontban az oszlop tetején a Częstochowai Madonna márványból kifaragott képe áll. A kőoszlop mellett kétoldalt egy-egy térdelve imádkozó pálos szerzetes életnagyságúnál nagyobb alakja látható. A díszkutat még a tízes évek elején rendelte meg az esztergomi káptalan, amely a pálos rendnek akart emléket állítani. A művész több tanulmányt készített a díszkúthoz. Mivel a pálos rend ekkor nem működött Magyarországon, írt Częstochowába, hogy küldjenek egy kámszát a hiteles mintázáshoz. „Egy János nevű barát válaszolt levelemre és elküldte saját szőracsuháját... Mondani se kell, hogy nagy becsben tartottam a kámszát és amint elkészültem a szoborral, sietve visszaküldtem” — emlékezett később Ligeti a történetekre. A Madonna-kép talapzatául szolgáló oszlopot és a szerzetesek alakját — akiket Rott Nándorról, illetve Robitsek Ferenc kanonokról mintáztott a művész — cseh kőből faragták. A kút építészeti terveit az a Tóry Emil és Pogány Móric készítette, akikkel a torinói magyar pavilon megvalósítása során együtt dolgozott. A kőoszlop elején a Madonna-szobor alatti szöveg: „Ave / Maria / Nagy szíved fényével, / Lelked békéjével / Hajlj a viharra. / Égi trónusodból, / Csillagos lakodból / Tekints a magyarra.” Az oszlop hátsó részén lévő felirat a *Boldogasszony anyánk* néhány sora: „Jézus fiad előtt / Könyörögj érettünk, / Mert ha nem cselekszed, / Egy lábbig elveszünk. / Magyarországról, édes hazánkról, / Ne feledkezzél meg / Szegény magyarokról.” A kútmedence kávjának peremébe elől a „Minden reményünk csak te vagy”, hátul a „Szent Szűz Anyánk, oh el ne hagyj” feliratot vészték.

A díszkút ma

A díszkút a Papnevelő Intézet saját bérházai közötti, eredetileg zárt területen állt, melyet néhány év múlva közterületté nyilvánítottak. A kútát 1935-ben áthelyezték a Központi Papnevelő Intézet belvárosi Papnövelde utcai épülete belső udvarára. A 18. század végéig — amikor II. József császár feloszlatta a szerzetesrendek többségét — a barokk épület a Pálos rend otthona volt, így az alkotás valójában hazatért. Az intézet udvarán vészelté át a második világháborút és az 1945 utáni szobordöntéseket, így ma is teljes épségben látható.

**A Művészi
Kerámiaműhely
megalapítása**

Az első világháború utáni anyaghiányt látva és az 1913-as kiállításának sikerében bízva, Ligeti 1920-ban Angyalföldön kerámiaműgyárat alapított Petrik Lajos vegyészmérnökkel. A Művészi Kerámiaműhelyben rajta kívül több lelkes fiatal dolgozott. Az üzemből készült munkák közül sajátos hangulatúak a falra akasztható, színes mázas fali kerámiák, melyek közt több egyházi témájú alkotás található (például az *Angyali üdvözlés*, a *Szent Erzsébet*, vagy a *Magyar Hiszekegy*). Ezek a csempe formátumú alkotások nem plasztikai művek, inkább Ligeti festői tehetségéről tanúskodnak. Néhány kisméretű zsáner figura (köztük a *Bérmálkozás*) az 1913-as gyűjteményes kiállításán szereplő, javarészt kézzel festett agyag vázlatok alapján készült, immár mázas kerámiából.

**Kerámiai az
Iparművészeti
Múzeumban**

Az Iparművészeti Múzeum több tárgyat őriz a Művészi Kerámiaműhely termékei közül. Egy *bibliai jelenet*et ábrázoló váza a rajtuk található névjelzés révén közvetlenül Ligetihez köthető. A kis vázán paradicsomi jelenet látható Ádámmal, Évával és a kígyóval. Körülöttük állatok, sárkány, elefánt, majom, tigris és farkas iszik egy folyó vizéből. A színes ólomházzal festett képi ábrázolás alsó részét a korondi fazekasok színvilágára emlékeztető magyar népi motívumok díszítik. Szignálatlan, de stílusából ítélve Ligeti keze munkája a *Szent Margit korsó* és egy falra akasztható *Pietà*. Az 1921-ben készült kétfülű, zöld mázas korsón Szent Margit alakja látható égszínkék ruhában, feje körül fehér glóriával. Balra tőle kisméretű címerpajzsban hármass halmon kettős kereszt, tetején koronával. Az Árpád-házi hercegnő alakjától jobbra a függőlegesen írt „Margarita” utal az ábrázolt személyre. A *Pietà* a népi barokk stílusában mintázott, ovális alakú, zöld színű mázas fali kerámián látható. A Máriát ölében a halott Krisztussal ábrázoló dombormű alatt a „Maria Schosberg in Hungary” felirat olvasható. A hátlaapon a gyár védjegye (kettős kereszt mellett alul két-két pont).

**A hagyatékban
fennmaradt kerámiai**

Kétséget kizáróan Ligeti munkája a művész hagyatékában fennmaradt, jelenleg magántulajdonban található fali kerámia tál, amely a hátoldalára ragasztott címke tanúsága szerint a művész saját tulajdonaként szerepelt az 1931–32-es padovai nemzetközi keresztény egyházügyi tárlaton. A 38 centiméter átmérőjű, fekete színű, mázas kerámián *Szent Erzsébet* koronás alakja látható, bal kezében kettős keresztel. Mellette két oldalt a „Sanct Elyzabet” felirat utal az ábrázolt személyre. A tárgy szélét fehér virágminták és zöld-kék indadíszek kísérik. Ugyancsak Ligeti hagyatékában maradt fenn a *Bűnbánó Magdalénát* ábrázoló, kör alakú fali kerámia. A gazdagon színezett alkotáson középen az igazságosztó Krisztus kék lepellel díszített fehér ruhás alakja áll. A térdelő Magdalénával szemben az őt vádoló idős, ősz hajú férfi zöld ruhás alakja látható. A hátoldalon a gyár védjegye. A művész hagyatékában található *Salome* című mázas kerámia kispasztika térdelő nőalakot ábrázol, kezében Keresztelő Szent János fejével. A mártír levágott feje körül aranyszínű glória.

Bronz házi oltár

Több külföldi elismerés (kerámiai 1923-ban és 1925-ben Monzában diszoklevelet, az 1926-os a philadelphiai világkiállításon aranyérmert nyertek) ellenére, a vállalkozás állandó pénzügyi nehézségekkel küzdött. Állami támogatás és komoly hazai érdeklődés hiánya miatt Ligeti 1928-ban nehéz szívvel felszámolta a kis üzemet.

Az 1926-os év jelentős alkotása az a *házi oltár*, melyen a keresztre feszített Krisztus mellett kétoldalt egy-egy, arcát kezébe temetve zokogó angyal látható. A kompozíció jobb és bal oldalát az angyalok falhoz simuló szárnya zárja, szinte frontális szimmetriával. Érdeemes a Jézus és az angyalok fejét övező glóriát összehasonlítani az 1913-ban készült Krisztus sírbatétele című alkotással. Ez utóbbin a magyaros szecesszió hatására halasi csipke motívum látható. A házi oltár plasztikusan kiemelkedő alakjai feje körüli glória esetében Ligeti a felhasznált anyag, a bronz keménységéhez igazodott. Széles látókörű, kísérletező kedvű művész volt. A futurizmus ugyan nem foglalkoztatta, de kísérletképpen megtette azt, amire kevés példa akadt a korabeli magyar egyházművészetben. Jézus és a két lehajtott fejű angyal fölé ipari fogaskerékre emlékeztető glóriát mintázott. Az értékes mű másodpéldánya Ligeti apósa, Kern Ferenc Kerepesi temetőben lévő sírkövére került.

Bár nem tartozott kifejezetten a „temetői szobrászok” közé, pályafutása során több jelentős síremléket készített a Kerepesi úti temetőbe. Ezek jelentős részén — a Végh- és a Kern-síremlékhez hasonlóan — szintén található egyházművészeti elemek. Két monumentális síremléke, az Eisele illetve a Kilián család kriptájának plasztikai díszítése különösen érdekes. Az 1913-ban illetve 1915-ben készült, márványból faragott kompozíciókon egy-egy *angyal-alak* látható. Mellettük — meglehetősen merész párosításként — férfi akt áll. Itt a meztelenség valóban csak eszköz: drámai erővel hangsúlyozza a kiszolgáltatottságot, az emberi esendőséget. Mindkét alkotás a szecessziós szobrászat késői remeke. 1924-ben a Sorg illetve 1928-ban a Pucher család nyughelyére készített nagy méretű, *szárnyas angyalt* ábrázoló szobrot. A Korányi család sírboltja számára 1929-ben a hozzá simuló két gyereket tárt karokkal fogadó, életnagyságú *Jézust* mintázott. Martonvásáron, az egykori Brunszvik-kastélyt 1897 óta birtokló Dréher család megrendelésére 1930-ban a község temetőjében épült Dréher-mauzóleum belső díszítésére nagyméretű, álló testhelyzetű, égre tekintő fehér márvány *Krisztus-szobrot* készített. A márványtalapzaton kétsoros felirat: „Én vagyok a feltámadás és az élet / János II. 25.”

A nagyközönség az 1930-as Szent Imre-év alkalmából a Múcsarnokban rendezett egyházművészeti kiállításon több szakrális alkotását (*Szent István, Krisztus sírbatétele, Czeszochowai Madonna*) láthatta. Ligeti Miklós 1945 után eltávolított köztéri szobrai többsége (*Rudolf, Bandholtz, Erzsébet királyné, Csongor és Tünde* a budai Várban) napjainkra ismét eredeti helyükön állnak. Érdeemes figyelmet fordítani egyházművészeti alkotásaira is.

Irodalom:

Basics Beatrix: *Terézvárosi plébániatemplom*. Bp., 1986.; Liber Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái*. Bp., 1932.; *Ligeti Miklós szoborműveinek gyűjteményes kiállítása*. (Szerk. Lázár Béla.) Bp., 1913.; Lyka Károly: *Egypár színes cserépdarab. Magyar Iparművészet*, 1913.; Lyka Károly: *Szobrászatunk a századfordulón*. Bp., 1983.; Medvey Lajos: *Vezető Budapest szobrai és emléktáblái megtekintéséhez*. Bp., 1939.; Műhelytitkok. *Ligeti Miklós*. Tolnai Világlapja, 1930. március 5.; Tóth Vilmos: *A Kerepesi úti temető II*. Budapesti Negyed, 1999/3.; valamint az MTA Művészettörténeti Kutatóintézele adattára, az Ernst Múzeum kiállítási katalógusai, a Művészet, a Magyar Iparművészet és a Magyar Művészet folyóiratok korabeli példányai.